

K recepci díla Macieje Kazimierza Sarbiewského v českých zemích a na Slovensku

Libor Martinek

Uniwersytet Wrocławski, Slezská univerzita v Opavě

martinek.libor@centrum.cz

Klíčová slova: Maciej Kazimierz Sarbiewski, Bohuslav Balbín, Timoteus Cochius, baroko, Čechy, Polsko, Slovensko

Key words: Maciej Kazimierz Sarbiewski, Bohuslav Balbín, Timoteus Cochius, Baroque, Bohemia, Poland, Slovakia

Polského barokního spisovatele, jezuitu Macieje Kazimierze Sarbiewského¹ uvedl do české literatury Bohuslav Balbín (1621 Hradec Králové – 1688 Praha)² v latinském díle

¹ Maciej Kazimierz Sarbiewski, SJ, erbu Prawdzic, latin. Mathias Casimirus Sarbievius (narozený 24. února 1595 v Sarbiewu u Płońska, zemřel 2. dubna 1640 ve Varšavě) byl světoznámý polský neolatinský básník a barokní literární teoretik, dvorní kazatel polského krále Władysława IV. a člen jezuitského řádu. Byl nazýván Horatius Sarmaticus (latinský sarmatský Horatius), Horatius Christianus (latinský křesťanský Horatius), laureát nejvyšší literární ceny své doby, jímž byl „poetický vavřík“ (latinsky *poëta laureatus*), která se těšila prestiži, již dnes můžeme srovnat s Nobelovou cenou za literaturu. Byl jedním z nejpůvodnějších a nejčastěji publikovaných polských autorů v zahraničí vedle Henryka Sienkiewicze a Ferdynanda Ossendowského. Jeho otcem byl Mateusz Sarbiewski a matka Anastazja, rozená Milewsky, bratrem Stanisław Sarbiewski (zemř. 1662) – mazovský vojvoda, maršál poslanecké komory, statečný velitel, který pronásledoval kozáckého atamana Bohdana Chmelnického. Maciej Kazimierz Sarbiewski své vzdělávání zahájil v roce 1607 na jezuitské koleji v Pułtusku. 25. července 1612 vstoupil do jezuitského řádu ve Vilniusu. Studoval na jezuitské koleji v Braniewu (1614 – 1617), kde se mj. setkal se sv. Andrzejem Bobolou, a na Vilniuské akademii (1620 – 1622). Proslavil se latinskou „Básní k chvále Jana Karla Chodkiewicze – hejtmána – a vítězství v Chocimu v roce 1621“ (*Obsequium gratitudinis... D. Joanni Carolo Chodkiewicz, palatino vilnensi... ab Apolline Krozensi persolutum atque a Gymnasio Krozensi... oblatum*). V roce 1622 byl poslán svými církevními nadřízenými na studia v Římě. Cestoval s kleriky Janem Grużewským, Andrzejem Rudominem a Mikołajem Zawiszou. V lesích blízko Bambergu byli napadeni a okradeni lupiči. Mikołaj Zawisza, zraněný při napadení u Bambergu, zemřel na horečku po příjezdu do Říma. U dvora papeže a básníka Urbana VIII. se zařadil mezi přední evropské intelektuály. Z jeho rukou obdržel v té době nejvyšší literární cenu na světě – poetický vavřík jako *poëta laureatus*, jímž byl zlatý náhrdelník s medailí Svatého otce; tuto cenu získal jako třetí polský básník po Klemensu Janickém a Adamu Schröterovi. V roce 1622 také popsal v básni (*Iter Romanum – Droga rzymska*, „Římská cesta“) svou dobrodružnou cestu do Říma. 3. června 1623 byl v Římě vysvěcen na kněze. V roce 1625 se vrátil do Polska, pobýval v Něsviži, stal se profesorem teologie a rétoriky na Vilniuské akademii. Přednášel poetiku a rétoriku na vysokých školách v Krože, Połocku a na Vilniuské akademii, kde v roce 1632 obhájil doktorát z filozofie a v roce 1636 obhájil doktorát z teologie. V roce 1635 se stal královským kazatelem Władysława IV. Patřil k největším evropským básníkům barokní doby. Jeho *Lyrice libri* se dočkalo desítek vydání po celé Evropě. V roce 1632 *Lyrice libri IV* byly vydány v Antverpách v luxusním vydání s měděnými rytinami Petera Paula Rubense ve vysokém nákladu (jak na ty časy) 5 000 kopií. Zemřel náhle na následky mrtvice, ke které došlo během kázání v kostele sv. Jana Křtitele. Pohřben byl bez náhrobku v podzemí kostela otců Jezuitů ve Varšavě. Po zrušení jezuitského řádu (1773) byly jeho ostatky kolem roku 1834 přeneseny do podzemí kostela svatých Primy a Feliciána otců Piaristů na ulici Długa ve Varšavě. Když po Listopadovém povstání carské okupační úřady věnovaly kostel řádu Piaristů ruské pravoslavné církvi, na příkaz guvernéra Ivana Paskiewicze byly ostatky Sarbiewského spolu s piaristy Rusy přeneseny a tajně pohřbeny v hromadném hrobu pod alejí poblíž kostela sv. Karla Boromejského, aby byla jejich stopa ztracena a nebyli uctíváni jako národní hrdinové, na hřbitově ve varšavských Powązkach (místo je upamatováno tabulkou s informací o hromadném hrobě). Dne 8. května 2011 odhalila Teresa Kaczorowska za účasti členů sdružení Academia Sarbieviana náhrobní tabuli P. Macieje Kazimierze Sarbiewského zabudovanou do zdi kostela svatého Karla Boromejského vedle pamětní desky věnované otcům piaristům. Sarbiewski psal latinsky, jedinou dochovanou prací v polštině je kázání *Laska marszałkowska albo kazanie na pogrzebie Jana Stanisława Sapiehy, W. Marszałka Litewskiego* („Láska maršálkova neboli kázání na pohřbu Jana Stanisława Sapiehy,

Versimilia humaniorum disciplinarum (Nástin humanitních disciplín,³ 1666). Balbín ho dokonce ve své *Rozpravě krátké, ale pravdivé*⁴ (ve 14. kap.⁵) přímo cituje a chválí jako představitele vzdělanosti a latiny, které „bohatě kvetou u národů slovanských“:

Velkého Maršálka Litevského,“ Vilnius, 1635) proslovená na pohřbu Jana Stanisława Sapiehy. Šest let po smrti básníka byla jeho sbírka *Lyricorum librorum* přeložena do angličtiny (*Odes of Casimire G. H.*; Princes Armes, St. Paul's Church Yard, 1646). V Kolíně nad Rýnem se objevilo až sedm vydání jeho básní. Ve 20. století jeho dílo vyšlo ještě v maďarštině. První neúplný překlad textů v překladu Władysława Syrokomly se objevil ve Vilniusu v roce 1851. Kompletní překlad Sarbiewského básní, včetně „Lyriků“, v překladu Tadeusze Karyłowského, SJ, se objevil až v roce 1980. Sarbiewského latinské literárněteoretické spisy byly známy jeho studentům a šířeny v rukopisech; tiskem vyšly až ve 20. století. Rozsáhlé pojednání *De perfecta poesi* („O dokonalé poezii“; dvojjazyčné vydání z roku 1954; přeloženo Marianem Pleziou) se týká eposu, naznačuje dávné naplnění žánru (Homér, Vergilius), alegoricky interpretuje Vergiliovu *Aeneidu* jako báseň o lidské duchovní cestě, především obsahuje inovativní úvahy o podstatě tvorby básníka, jenž se má rovnat bohu (protože tvoří „podle božského vzoru“ – *instar Dei*), jelikož básnické dílo je jakoby znovu (*quasi de novo*) vytvořené (*creari*). Władysław Tatarkiewicz nazval Sarbiewského „prvním Polákem v dějinách estetiky“ a jeho koncept považoval za barokní předpověď romantismu. Mezi rozpravami shromážděnými ve svazku *Přednášky z poetiky* (dvojjazyčné vydání 1958; přeloženo Stanisławem Skiminou) je inovativní esej *De acuto et arguto* („O pointě a vtípu“), která ukazuje oxymóron, paradox jako „concors discordia“, tzn. příklad jednoty obsahu a formy, tj. současně kognitivní, překvapivou moc básnického jazyka. Tato esej poskytuje teoretický základ pro estetiku barokního konceptualizmu. Konečně, rozsáhlé dílo *Dia gentium* („Bohové pohanů“; dvojjazyčné vydání z roku 1972; přeloženo Krystynou Staweckou) je druhem slovníku symbolických významů odvozeným ze starověké mytologie a vyvíjejícím se také v souvislosti s křesťanskou symbolikou. Jde o významný jezuitský pokus o kulturní syntézu. (Podrobnější bibliografii Sarbiewského díla a korespondence, jakož i překladů z latiny do cizích jazyků, včetně do polštiny, zde neuvádíme a odkazujeme na heslo *Maciej Kazimierz Sarbiewski* v polské Wikipedii.)

² Největší český barokní historik, jezuita a vlastenec Bohuslav Balbín pocházel z nezámožné zemansko-měšťanské katolické rodiny. Už v dětství projevoval zájem o historii (do svých sedmi let prý přečetl několikrát Hájkovu kroniku) a o přírodu. Vychován byl v zanícené věřícím a pověřivém katolickém prostředí se silným mariánským kultem, který později ovlivnil i jeho historickou práci. Školy převážně jezuitské navštěvoval od roku 1631 a v patnácti letech vstoupil do jezuitského řádu. V roce 1639 začal studovat v pražském Klementinu filosofii, kterou ukončil doktorátem. V létě 1642 provázal na cestách po českých zemích španělského jezuitu Rodriga Ariagu, který přišel vyučovat do Prahy teologii. Na těchto cestách poznával Balbín dosud neznámá místa a pamětihodnosti a z knihoven a archivů získával četné a cenné materiály, které se staly základem pro jeho pozdější historickou práci. V letech 1642 – 1645 vyučoval na jezuitských školách v Praze a Třeboni. Od roku 1646 studoval v Praze teologii, pokračoval ve sbírání historických pramenů a psal latinské básně. V roce 1649 byl vysvěcen na kněze a poté působil na vlastní žádost několik let jako misionář v různých českých krajích. V roce 1653 byl vyslán řádem opět vyučovat. Učil v Kladsku, Praze, Českém Krumlově, Brně, Jičíně a Jindřichově Hradci. Učitelská praxe ho později přivedla k napsání několika učebnic z teorie řečnictví (*Otázky řečnické*, 1677; *Traktát o zvelebení řečnictví*, 1688). Napsal i několik divadelních her, což patřilo k povinnostem profesora rétoriky. Ač zaneprázdněn školskými a kněžskými povinnostmi, nalezl si čas i na historickou práci. V roce 1661 musel z nařízení představených řádu svou pedagogickou činnost ukončit. Byl poslán jako historik s úkolem sepsat dějiny české provincie jezuitského řádu. Práci na dějinách provincie nikdy nedokončil, ale pilně pokračoval v průzkumu knihoven, archivů a různých památek. Od roku 1679 začal vydávat svou nejrozsáhlejší práci, velké vlastivědné dílo *Miscellanea historica Regni Bohemiae* (Rozmanitosti z historie Království českého). Pochopil, že původně zamýšlené obsáhlé syntetické dějiny zůstanou jen snem, a začal proto vydávat obrovský nahromaděný materiál v tematických řadách. Práce byla rozvržena do dvou řad po deseti knihách. Za jeho života vyšlo osm knih první dekády a dvě knihy dekády druhé. Obsahovaly přírodní a zeměpisné poměry, osídlení, místopis Čech, zvyky a jazyk, úvahu o původu Čechů, životopisy českých světců, dějiny far, pražských biskupů a českých panovníků a rodopisy české šlechty. V rukopise zůstaly poslední dvě knihy první dekády, vydané až v letech 1776 – 1780. Z nich *Bohemia docta* (Čechy učené) byly vlastně první českou literární historií. Toto své nejrozsáhlejší dílo musel Balbín od roku 1687, kdy byl podruhé raněn mrtvicí a upoután na lůžko, už jen diktovat, ale až do své smrti v práci nepolevil. Balbínovo historické a vlastivědné dílo je nesené v katolickém, protireformačním duchu a je v něm i víra v zábraky a nadpřirozené síly, což bylo pro dobu, v níž Balbín žil, i pro jeho osobní založení a výchovu charakteristické. Zároveň je prochnuto horoucí láskou k vlasti, její slavné minulosti a k českému jazyku, takže v těžkých dobách pomohlo k udržení a zachování znalosti historie českého národa, která se stala jedním ze zdrojů jeho obrody (srov. Kučera – Rak, 1983; Tichá, 1986).

³ Vycházíme z nového vydání: Bohuslav Balbini, *Versimilia humaniorum disciplinarum* – Bohuslav Balbín, *Rukověť humanitních disciplín*. O. Spevak (ed.). Praha 2006.

Kolik možno ze slovanského národa uvést velmi počestných a učených duchovních představitelů! Nikdo jistě nebude Slovanům upírat výmluvnost a učenost, jen závistník, takže správně, jak se zdá, předvídal Justus Lipsius⁶, který v jakémsi dopise prorokuje, že latinské Múzy brzo opustí půvabné a teplé kraje a odejdou na sever. Obzvláště v lyrice chtějí v naší době vynikat Poláci, národ nám přátelský a bratrský; Horatiovi se nikdo více nepřiblížil než **Sarbiewski**. Co o našem panu Bohuslavovi z Lobkovic⁷ mínil Trithemius⁸, to vyjádřil v Seznamu proslulých mužů: v té době prý neexistovala v celé střední Evropě osobnost s vybranějším vkusem.⁹

Barokní autoři, zejména jezuitští vzdělanci, u nás jistě znali také Sarbiewského *De perfecta poesi*, v níž považoval kreativitu za výlučnou výsadu poezie i za její specifickou hodnotu, ale badatelé tohoto období by museli pročíst kvanta spisů a provést různé analýzy, aby se v nich našel konkrétní vliv Sarbiewského díla. Poetiky a rétoriky vzniklé v českých zemích zatím nikdo tak podrobně nestudoval. Známe dílo našeho Bohuslava Balbína, ale do komparativních souvislostí se Sarbiewským se dosud nikdo nepouštěl. Kromě toho v té době měli Poláci výraznější styky se světem románským, z toho nejvíce italským. Svědčí o tom mimo jiné poznámka Janusza Tazbira (1927 – 2016) o tom, že Jan Źołczyński, jenž pocházel podobně jako Sarbiewski z Mazovska, psal v roce 1566 svým italským přátelům, že „cokolwiek cywilizacji i nauk mamy w Polsce, to wszystko naprawdę zawdzięczamy waszej ojczyźnie i wam, jej uczonym („za tu trochu civilizace a vědění, které v Polsku máme, skutečně vděčíme Vaší vlasti a Vám, jejím učencům“; Tazbir, 1998, s. 29). Tazbir rovněž zmiňuje Sarbiewského v tom smyslu, že v Polsku po celá staletí bylo měřítkem velikosti spisovatelů žijících v téže době jejich srovnávání s vynikajícími duchy období antiky. Maciej Kazimierz Sarbiewski byl např. nazýván „křesťanským (nebo sarmatským) Horaciem“ a Klemens Janicki „polovičním Ovidiem“ (tamtéž, s. 30).

V českých zemích se kupodivu s citacemi Macieje Kazimierza Sarbiewského (1595 – 1640) setkáváme méně než s citacemi díla polského jezuita Jana Kwiatkiewiczze (27. 12. 1629 – 23. 3. 1703), jenž po studii v Poznani (1654 – 1655) studoval teologii v Praze. Sarbiewski se barokním rétorům a ani autorům poetik příliš nehodil, byl ještě hodně zakotven v humanismu a ovlivněn latinskou antikou.

Jde-li o dějiny polské literatury napsané našimi polonisty, pak Karel Krejčí (1904 – 1979) se v *Dějinách polské literatury* (1953) o Sarbiewském zmiňuje jen velmi stručně. (Krejčí, 1953, s. 106–107.) V učebním textu polonisty Jana Vitoňe (*1954) *Stará polská literatura II, Baroko* (2001) uvádí jeho autor Macieje Kazimierza Sarbiewského v kapitole Básníci vrcholného baroka. (Vitoň, 2001, s. 66–67.) Po té, co představil význam „křesťanského Horacia“ pro polskou a evropskou literaturu, zmiňuje skutečnost, že na

⁴ Bohuslav Balbín, *Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště českého. Krátká, ale pravdivá rozprava o kdysi šťastném, nyní však přeubohém stavu Českého království, zvláště pak o vážnosti českého neboli slovanského jazyka v Čechách, také o trestuhodných úmyslech na jeho vyhlazení a jiných záležitostech s tím souvisejících.*

⁵ *Celková oslava slovanského jazyka lidmi vynikajícími nadáním i čistotou mravů, kteří v něm byli vychováni.* In: Bohuslav Balbín, *Rozprava krátká, ale pravdivá*, Milan Kopecký (ed.). Praha 1988, s. 92–97.

⁶ Justus Lipsius (Joest Lips), 1547 – 1606, nizozemský humanista, prošel složitým náboženským a politickým vývojem; napsal mj. *Politicorum... libri sex* (Šest knih politických otázek), které vyšly v r. 1589 (viz Vysvětlivky, in: Bohuslav Balbín, *Rozprava krátká, ale pravdivá*, op. cit., s. 172).

⁷ Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (asi 1460 – 1510), významný český humanista, pšícil latinsky poezii, úvahy a listy (viz Vysvětlivky, in: Bohuslav Balbín, *Rozprava krátká, ale pravdivá*. Milan Kopecký (ed.). Praha: Odeon 1988, s. 172).

⁸ Jan Trothemius (Iohannes Trithemius), 1462 – 1516, německý humanista; napsal mj. *Catalogus illustrium virorum* (1465; Seznam proslulých mužů) ve spolupráci s Iacobem Wimphelingem (viz Vysvětlivky, in: Bohuslav Balbín, *Rozprava krátká, ale pravdivá*, op. cit., s. 184).

⁹ Bohuslav Balbín, *Rozprava krátká, ale pravdivá*, op. cit., s. 92–93.

Sarbiewského upozornil Bohuslav Balbín, jenž byl znalý polského prostředí. Vitoň kromě toho podotýká, že od doby 19. století se většinou o Sarbiewského vlivu na českou literaturu hovoří v souvislosti s básní Františka Ladislava Čelakovského (1799 – 1852) *Amfion*¹⁰, jež je překladem Sarbiewského ódy *Do Tebanów* (upravil ji K. Brodziński), tamtéž, s. 67.

Není vyloučeno, že Sarbiewski zaujal i největšího českého romantického básníka Karla Hynka Máchu (1810 – 1836), který se zajímal o Polsko a polskou barokní (i jinou) literaturu. Potvrzení této teze by si vyžádalo podrobnější průzkum Máchova díla, v němž se jinak objevují četná motta z polských, především romantických básníků.

Sporadicky se Sarbiewski objevuje v odborných sbornících překladů. Záslouhou Květy Sgallové a Jiřího K. Kroupy byla ukázka z jeho díla *O dokonalé poezii neboli Vergilius a Homér* (Sgallová – Kroupa, eds., 1997, s. 97–126) zařazena do sborníku *O umění básnickém a dramatickém* (Praha 1997) v překladu Karla Mikuly.¹¹ Jak se dozvídáme z úvodního slova K. Sgallové, sborník byl připravován se záměrem „rozšířit naše znalosti vývoje estetických a literárně teoretických přístupů o texty z období od středověku do konce 17. století“ (Sgallová, 1997, s. 7). Publikace navazuje na dávno již rozebraná skripta *Literárně teoretické texty I. (Antika, středověk, renesance)* z roku 1972, přičemž autorem uvedeného svazku byl František Svejkský, jehož jméno tehdy nemohlo být uvedeno, jenž byl také autorem koncepce nového svazku *O umění básnickém a dramatickém*.

Nasadě je otázka, zda se jméno Sarbiewského vyskytuje v českých slovnících polských spisovatelů. Odpověď je kladná. Ve *Slovníku spisovatelů – Polsko* (Praha 1974) je v hesle Sarbiewski mj. uvedeno, že „zvláště v posmrtně vydané selankovité přírodní lyrice překročil rámec barokních konvencí“ (mkr, 1974, s. 353–354). V novějším *Slovníku polských spisovatelů* (Praha 2000) se obsah hesla Sarbiewski od svého předchůdce příliš neliší, až na zmínku o tom, že Sarbiewského ověnil papež Urban VIII. básnickým vavřímem a že jeho sbírka básní *Lyricorum libri tres* (1625) se „dočkala více než šedesáti (!) vydání“ (hr, 2000, s. 425–426). Redaktor *Slovníku polských spisovatelů* Ludvík Štěpán se v úvodu nazvaném *Tisíc let polského písemnictví* zmiňuje o Sarbiewském jako o uznávaném zakladateli polské literární teorie, „zejména díky jeho traktátu *O dokonalé poezii*“ (Štěpán, 2000, s. 26).

Sarbiewski upoutal pozornost Slováka Timotea Cochiuse¹² (pseud. Ctiboh Zoch; 1815 – 1865), o čemž vypovídá pozůstalost tohoto vzdělaného slovenského obrozence, spisovatele a

¹⁰ *Krok*, II, 1828, s. 323. [Cit. podle Vitoň, op. cit., s. 67.]

¹¹ Jak se dozvídáme z biografické poznámky (s. 96), v níž je mj. uvedeno, že ve své básnické teorii navazoval na J. C. Scaligera a J. Pontana, zkrácený překlad K. Mikuly byl pořízen podle edice s paralelním polským překladem M. K. Sarbiewski, *O poezji doskonalej*, M. Plezia a S. Skimina (eds.), Wrocław 1954. Ukázky byly vybrány z Knihy I. (Definice a rozdělení poezie) a Knihy IX. (O tragédii a komedii neboli Seneca a Terentius).

¹² Narodil sa dňa 15. marca 1815 vo Veličnej ako piate dieťa Pavla Cochiusa a jeho druhej ženy Heleny Janovicovej. Prvé vzdelanie nadobudol doma v otcovej škole, v rokoch 1826 – 1829, študoval na ev. lýceu v Kežmarku, kde si osvojil základy latinčiny a nemčiny, v rokoch 1829 – 1831 prešiel na Gymnázium v Šajovskom Gemeri, kvôli maďarčine. Cez prázdniny v lete r. 1830 bol vychovávateľom v rodine zemana Vlka (Farkaša) Palugyaiho v Palúdzke, pričom sa v blízkom Liptovskom Mikuláši sťýkal s Gašparom Fejérpatakym-Belopotockým, ktorý ho zásoboval knihami a dával mu čítať svoju bohatú korešpondenciu s mnohými kultúrnymi dejateľmi ako Jánom Kollárom, Jozefom Jungmanom a pod. Tu nadobudol Ctiboh Zoch intenzívny záujem o domácu kultúru a literatúru, nadšenie pre obrodnú prácu v národe. Roky 1831 – 1833 strávil potom na ev. lýceu v Banskej Štiavnici, kde sa jeho vlastenectvo ešte ďalej utvrdilo a kde sa vytvorila skupina slovenských študentov, neskorších štúrovcov (Grossmann, Knúch, Frndák, Vanko, Bysterský), ktorí sa stretávali. Tu sa začali i literárne pokusy Zochove. Na jeseň roku 1833 prešiel Zoch i s touto skupinou spolužiakov na ev. lýceum v Bratislave, kde ihneď vstúpil do samovzdelávacej Spoločnosti reči a literatúry československej a stal sa jedným z jej vedúcich a najaktívnejších členov. Od toho času sa začal podpisovať ako „Ctiboh Cochius“. Hneď od začiatku sa spriatelil s Ludovítom Štúrom, svojím vrstovníkom, a stal sa jeho pravou rukou. Zúčastnil sa aktívne na živote Spoločnosti, prednášal a písal básne bibličtinou (čeština užitá v preklade Bible kralické – slovenština se tehdy ještě nemohla používat ve slovenských kostelích jako jazyk mše neboli *lingua sacrum*), prekladal z klasikov, posudzoval práce iných a organizoval život v spolku. Roku 1836 spolu so Štúrom vydal zbierku prác členov Spoločnosti „Plody sboru učenců reči a literatury československé“. Po skončení štúdia bol

vychovatele, v níž se nacházejí Sarbiewského básně zčeštěné z latinského originálu a stručné bibliografické poznámky o něm.¹³

Pokud jde o recepci polských odborných prací o Sarbiewském u nás, lze připomenout recenzi Antonína Měšťana¹⁴ (1930 – 2004) polského sborníku *Nauka z poezji M. K. Sarbiewskiego, SJ* (Warszawa 1995), uveřejněnou ve slavistickém časopise *Slavia* (Měšťan, 1996, s. 409). Měšťan zaznamenává, že se ve dnech 24. – 25. 2. 1995 konala na papežské teologické fakultě ve Varšavě vědecká konference u příležitosti 200. výročí narození M. K. Sarbiewského, z níž vyšel sjezdový sborník. Ve sborníku bylo zveřejněno patnáct odborných referátů o problematice 17. století v Polsku, věnovaných zejména jezuitskému školství, latinsky psané poezii, teologické a filozofické problematice díla Sarbiewského a dalším otázkám. Čtenáři *Slavie* Měšťan přibližuje čtyři referáty – Aliny Nowické-Jezové (*Poezja jezuicka po Sarbiewskim, Zarzysy dróg twórczych*), Andrzeje Bobrowského (*Obecność Sarbiewskiego w literaturze europejskiej*); k němu Měšťan podotýká, že se autor věnuje hlavně Belgii a Nizozemí, kdežto slovanské země se v referátu nevyskytují), Józefa Budzińskiego (*Do*

od leta 1836 do leta 1837 vychovávaťom v rodine zemana Antona Palugyaiho v Palúdzke, kde pokračoval vo svojich jazykospytných, národopisných a literárnych snahách, udržoval stály styk so Spoločnosťou a s ostatnými štúrovcami. Zarobené peniaze chcel použiť na pobyt na niektorej z nemeckých univerzít, ochorel však a musel sa liečiť. To ho donútilo, aby roku 1837 na jeseň prijal ponúkanú faru v Jasenovej. Dňa 26. októbra 1837 zložil v Bratislave kandidátsku skúšku a bol superintendentom Stromszkým vysvätený za kňaza. Pri tej príležitosti navštívil na niekoľko dní bratislavskú štúrovskú spoločnosť. V Jasenovej vytvoril kultúrne slovenské centrum a bol v styku so všetkými staršími i štúrovskými vzdelancami na Slovensku. Bol jedným zo zakladateľov Tatrína, jedným z iniciátorov a trvalým obhajcom spisovnej slovenčiny. Napísal obranný spis „Slovo za slovenčinu“ (1846), ktorý pre cenzúrne zásahy nevyšiel tlačou (bol vydaný z rukopisu až r. 1858). Zaviedol nedeľnú školu na Orave, písal články všeobecného, organizačného, filozofického a jazykospytného rázu do slovenských časopisov (Orol Tatránsky, Slovenské národné noviny), bol zakladateľom Oravského učiteľského bratstva, propagoval a predával v komisii celú slovenskú spisbu a mnohé české spisy. Zúčastnil sa prakticky každého slovenského kultúrneho a politického pohybu svojej doby ako významný činiteľ. Od začiatku patril medzi zakladateľov a členov výboru Maticy Slovenskej, ktorej venoval v rokoch 1863 – 1865 svoje najlepšie sily, hoci bol po celý život chorľavý a hoci podmienky chudobnej fary v Jasenovej boli nepredstaviteľne biedne. Ostala po ňom rozsiahla publicistická činnosť roztratená v súčasných časopisoch, v ktorých uverejnil množstvo básní, historických, jazykovedných a iných príspevkov. Mnoho z jeho prác zostalo v rukopise, ako aj rozsiahla korešpondencia. Ctiboh Zoch zomrel pomerne mladý, 50-ročný, po krátkej chorobe dňa 15. decembra 1865 v Jasenovej. Na jeho pohrebe sa zhromaždila vtedajšia oravská vzdelanecká vrstva a napriek zimnému obdobiu i mnoho slovenských vzdelancov z okolia. Pochovával ho superintendent Karol Kuzmány dňa 18. decembra 1865. Jeho hrob s pomníkom sa nachádza na jasenovskom cintoríne. [Cit. 2019-09-12].

Dostupné na internetu: <<http://www.zoch.szm.sk/Zivotopisy/zivotopisy.html>>

¹³ Práce Ctiboha Zocha: *Zobrané spisy I – IX*: 101 D 1 Óda (M. K. Sarbiewski), 4 s.; Na moudrost (M. K. Sarbiewski), 1 s.; Na pomínutelnost (M. K. Sarbiewski), 1 s.; 101 I 13 Matěge Kazimjra Sarbiewského *Knihy II. Oda XVI. z latinského zčeštěna*, 5 s., rkp., Na Maudrost, 1 s., rkp.; Na Pomínutelnost, 1 s., rkp., *Preklady z Lyrických básní Mateja K. Sarbiewského*, 3 jd.; 101 Z 85 Sarbiewski, Maciej Kazimierz, biograf. údaje, 1 jd., 1 s., rkp. (Slovenská národná knižnica – inventár rukopisov). [Cit. 2019-09-12] Dostupné na internete: <<http://www.snk.sk/sk/zbiery-a-zdroje/zbiery-literarneho-archivu-snk/literarne-rukopisy/xv.html>>

¹⁴ Po absolutoriu polonistiky a rusistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovy Antonín Měšťan započal svoji vědeckou dráhu na pražských akademických pracovištích. V šestašedesátém roce odjel na univerzitu v západoněmeckém Freiburgu, kde působil jako lektor češtiny a polštiny. V roce 1971 zde byl jmenován docentem, o tři roky později mimořádným profesorem slavistiky. Do znormalizované Prahy se nevrátil. Jako slavista hostoval v USA, přednášel v západní Evropě, angažoval se v exilovém PEN klubu, publikoval v odborných zahraničních periodikách i v českých exilových časopisech, ve Freiburgu získal řádnou profesuru. V osmdesátých letech učinil riskantní pokus – sepsal dějiny české literatury 19. a 20. století; příručka vyšla německy. Jejím přepracováním vznikla kniha *Česká literatura 1785 – 1985*; vydalo ji torontské nakladatelství Sixty-Eight Publishers manželů Škvoreckých v r. 1987. Měšťan usiloval dotáhnout výklad až k současnosti, kde už nezbylo než přinést registrující seznam autorů publikujících doma i v zahraničí. Po listopadu 1989 paralelně pracoval v Německu a v Česku, stal se ředitelem obnoveného Slovanského ústavu Akademie věd ČR, řídil časopis pro Slovanská studia *Germanoslavica*. Platformu pro publicistickou část svého psaní našel zejména v Lidových novinách. Dostalo se mu oficiálních ocenění: kupříkladu německý prezident Johannes Rau mu udělil Spolkový záslužný kříž, Václav Havel medaili Za zásluhy.

receptji M. K. Sarbiewskiego na Śląsku w XVIII w.; k tomuto referátu Měšťan dodává, že Slezsko tehdy patřilo k zemím Koruny české a často tvořilo most při zprostředkování polské kultury pronikající do českých zemí, ale této skutečnosti autor pozornost nevěnuje, ačkoli píše o Kladsku, které ještě ve 20. století patřilo ke královéhradecké diecézi) a konečně příspěvku Jerzyho Starnawského (*O Sarbiewskim na łamach Classical Journal*). V závěru recenze Měšťan konstatuje: „Sborník svědčí o tom, jakou pozornost věnují dnes polští badatelé baroknímu písemnictví. Podobné konference a podobné sborníky by vykonaly záslužnou práci také v oblasti jiných slovanských literatur, zejména české literatury. Zatím se mimo Polsko nedostává chuti zkoumat barokní písemnictví jako společný problém pro teology a literární vědce a historiky. Polský sborník o díle Sarbiewského by se mohl stát vzorem pro podobné výzkumy slovanských literatur barokní doby.“ (tamtéž).

Měšťanův názor vyplývá z jeho dlouhodobého přesvědčení, jež vyslovil v roce 1991 v příspěvku, který odvysílala Svobodná Evropa pod názvem *Historické vědomí Čechů a Němců začátkem 19. století v českých zemích: úloha beletrie při utváření názorů veřejnosti: „Přehnaný český historismus, který byl od dob národního obrození přirozenou obrannou reakcí na nerovnoprávné postavení českého národa v podunajském soustátí, přetrvával díky nepříznivým politickým podmínkám až do začátku devadesátých let našeho století. Dnes se přežil politický boj mezi nadšenci pro husitskou dobu a nekritickými obdivovateli baroka – obě období českých národních dějin se stala výlučnou doménou odborníků. Doufejme, že už navždycky.“* (Měšťan, 2002, s. 76).

Tímto přáním profesora slavistiky, velkého přítele Poláků a znalce jejich kultury Antonína Měšťana, bychom mohli naše pojednání o recepti díla Sarbiewského v českých zemích a na Slovensku uzavřít, avšak píšíci tento příspěvek rovněž přiblížil osobnost M. K. Sarbiewského české odborné veřejnosti na stránkách *Novin Slezské univerzity*, kde referoval o Mezinárodních dnech P. Matěje Kazimíra Sarbiewského „Křesťanský Horatius z Mazovska“ v Sarbiewu (Międzynarodowe Dni Ks. Macieja Kazimierza Sarbiewskiego „Chrześcijański Horacy z Mazowsza“)¹⁵ (Martinek, 2008, s. 45).

Literatura:

BALBÍN, B. (1988): *Rozprava krátká, ale pravdivá*. M. Kopecký (ed.). Praha: Odeon.

BALBINI, B. (2006): *Versimilia humaniorum disciplinarum – BALBÍN, B.: Rukověť humanitních disciplín*. O. Spevak (ed.). Praha: KLP.

BARTOŠ, O., ed. (1974): *Slovník spisovatelů – Polsko*. Praha: Odeon.

BOLEWSKI, J. – LICHANŃSKI, J. Z. – URBAŃSKI, P., eds. (1995): *Nauka z poezji M. K. Sarbiewskiego, SJ*. Warszawa: Bobolanum.

hr [HRABĚTOVÁ, I.], SARBIEWSKI Maciej Kazimierz. In: ŠTĚPÁN, L., ed., (2000): *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, s. 425–426.

¹⁵ Básník a literární teoretik M. K. Sarbiewski, jeden z nejčastěji publikovaných polských autorů v originále a překladech téměř po 400 let doma i v zahraničí, nyní ve své domovině patří k neznámým a zapomenutým autorům, což způsobuje mimo jiné nedostatek překladů a latina, která se v moderní době stala u průměrně vzdělaného Poláka neprůchozí jazykovou bariérou. V Polsku nesou jeho jméno pouze 4 ulice: ve Varšavě, Przemyslu, Pułtusku a Baboszewu. V litevském Vilniusu po něm bylo pojmenováno jedno z nádvoří Vilniuské univerzity, kde básník obdržel doktoráty v oboru filozofie a teologie a kde přednášel (nádvoří Macieje Kazimierze Sarbiewského – lit. Motiejus Kazimieras Sarbievijus kiemo). Cennou iniciativou k obnovení památky básníka v polské kultuře jsou Mezinárodní dny P. Macieje Kazimierza Sarbiewského „Křesťanského Horatia z Mazovska“, které zahrnují národní básnickou soutěž „O vavříň Sarbiewského“ (O laur Sarbiewskiego) v Sarbiewu a Plońsku, k níž byla později připojena rovněž mezinárodní básnická soutěž v latinském jazyce, doprovodný festival barokní hudby Musica Sarbieviana nebo literární večer polských a zahraničních básníků; tato kulturní událost byla iniciovaná a stále je organizovaná básnířkou, spisovatelkou a novinářkou dr. Teresou Kaczorowskou ve spolupráci s mezinárodním sdružením Academia Europaea Sarbieviana (autor píšíci tento příspěvek je mj. členem výboru této společnosti).

- KREJČÍ, K. (1953): *Dějiny polské literatury*. Praha: Československý spisovatel.
- KUČERA, J. P. – RAK, J. (1983): *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Vyšehrad.
- Maciej Kazimierz Sarbiewski. [Cit. 2019-11-4].
Dostupné na internetu: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Maciej_Kazimierz_Sarbiewski>
- MARTINEK, L. (2008): Jednání o „křesťanském Horaciově“ Sarbiewském. In: *Noviny Slezské univerzity*, 13/4–5, s. 45.
- MĚŠŤAN, A. (1996): Nauka z poezji Macieje Kazimierza Sarbiewského. In: *Slavia*, 65/3, s. 409.
- MĚŠŤAN, A. (2002): *Česká literatura mezi Němci a Slovany*. Praha: Academia.
- mkr [KRHOVN, M.], SARBIEWSKI, Maciej Kazimierz. In: BARTOŠ, O., (1974): *Slovník spisovatelů – Polsko*. Praha: Odeon, s. 353–354.
- Práce Ctiboha Zocha: Zobrané spisy I-IX*. Slovenská národná knižnica – inventár rukopisov.
- SARBIEWSKI, M. K. (1954): *O poezji doskonałej*. M. Plezia a S. Skimina (eds.). Wrocław: Zakład im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.
- SGALLOVÁ, K. – KROUPOVÁ, J. K., eds. (1997): *O umění básnickém a dramatickém*. Praha: Koniasch Latin Press.
- SGALLOVÁ, K. (1997): Úvodem. In: *O umění básnickém a dramatickém*. Praha: Koniasch Latin Press.
- ŠTĚPÁN, L., ed. (2000): *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri.
- ŠTĚPÁN, L. (2000): Tisíc let polského písemnictví. In: ŠTĚPÁN, L. (ed.): *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, s. 15–61.
- TAZBIR, J. (1998): Bez Shakespeara a Molièra. In: *Souvislosti*, 8/3–4, s. 29 (přel. Martin Nodl).
- TICHÁ, Z. (1986): Úvod. In: BALBÍN, B.: *Krásy a bohatství české země*. H. Businská (ed.). Praha: Panorama.
- VITONĚ, J. (2001): *Stará polská literatura II, Baroko*. Praha: Univerzita Karlova – nakladatelství Karolinum.
- Životopisy [Cit. 4-11-2019], Dostupné na internetu:
<<http://www.zoch.szm.sk/Zivotopisy/zivotopisy.html>>

Summary

To the reception of the work of Maciej Kazimierz Sarbiewski in the Czech lands and Slovakia

The article deals with the reception of a prominent Baroque Polish writer, Jesuit Maciej Kazimierz Sarbiewski, introduced by Bohuslav Balbín in the Czech literature (in the Latin work *Versimilia humaniorum disciplinarum*, 1666; Czech translation 2006: *Nástin humanitních disciplín*, i.e. “Outline of Humanities”), he also follows the reception of Sarbiewski's personality and works, especially in the Czech history of Polish literature and dictionaries of Polish writers. Furthermore, he focuses on the reception of Sarbiewski in Slovakia, especially in the work of the Slovak revivalist writer, priest Timoteu Cochius (pen name Ctiboh Zoch). In the end, he recalls the critic reflections of the Czech emigrant Slavist Antonín Měšťan in a review of the proceedings of the Warsaw Conference on Sarbiewski (1995). The author states that one can agree Měšťan's view that the Polish Proceedings on the Work of Sarbiewski could become a model for similar studies of Slavonic literatures of the Baroque period, especially in Bohemia, where emotionally burdened understanding on the one side of Hussite Objective scientific research on both opposing epochs has made it difficult for different poles for a long time.